

2. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 340 с.

3. Павлишина А. А. Міжнародні аспекти протидії злочинному наркобізнесу. *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 2–3 черв. 2017 р.). Херсон: Гельветика, 2017. С. 169–173.

4. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 272 с.

Радковський Микита Ігорович,

курсант 3-го курсу Інституту
підготовки юридичних кадрів для СБУ
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

Крицька Ірина Олександрівна,

старший викладач кафедри кримінального
процесу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА СВОБОДУ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Верховенство права та статус держави як правової неможливі без належного дотримання прав та свобод людини. Водночас, доволі складно досягти стабільності, безпеки без встановлення певних правил поведінки, особливо з огляду на виклики та загрози сьогодення. При цьому, хоча права людини і мають загальновищезначний характер, охороняються і забезпечуються на національному та міжнародному рівні, проте можна говорити, що допустимим є певне їх обмеження в умовах воєнного стану, зважаючи на особливості цього правового режиму, а також на гостроту становища.

Широкомасштабне вторгнення 24-го лютого 2022 року рф на територію України стало новою стадією війни, яка триває вже десятий рік, і гібридної агресії, яка виражена у неготовності кремля і значної частини росіян сприйняти незалежність нашої держави і навіть саме існування українського народу. Унаслідок військової агресії Україна втратила ефективний контроль над територією Автономної Республіки Крим та частиною територій адміністративно-територіальних одиниць Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської та Херсонської областей. Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-ІХ було введено воєнний стан.

Відповідно до статті 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. У визначенні поняття воєнного стану передбачається, що конституційні права та свободи, якщо це зумовлено загрозою, можуть бути обмежені, відповідно до положень Конституції, стаття 64 якої водночас передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження із зазначенням строку дії, одночасно із регламентацією імперативного правила про виключну неможливість обмеження прав та свобод, передбачених статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 [2].

Отже, режим воєнного стану, як показує практика, вносить значні зміни у різні сфери відносин, включаючи відносини у сфері кримінального процесу. Постає питання, яким чином обумовлюється підхід до забезпечення належної поведінки осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. На мою думку, для належного застосування заходів процесуального примусу до підозрюваних осіб нерідко може бути необхідним приведення процесуальних норм у відповідність до реальної обстановки в державі.

Розглянемо зміни до КПК на прикладі додержання права на свободу під час затримання особи. Право на свободу під час затримання закріплюється у статті 29 Конституції України, згідно з якою ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Також це право передбачено на міжнародному рівні, зокрема, в Європейській конвенції з прав людини зазначається, що кожен має право на свободу та особисту

недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом, зокрема у випадку, передбаченому пп. (с) п. 1 ст. 5 Конвенції – у разі законного арешту або затримання особи, здійсненого з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення [3].

Якщо подивитись на загальні правила затримання особи, то відповідно до частини 1 статті 207 КПК, ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК. Однак частина 2 статті 207 КПК містить виняток, відповідно до якого кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статтях 482 і 482-2 КПК: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Крім того, відповідно до частини 3 статті 207 КПК, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Стаття 208 КПК закріплює порядок затримання службовою особою без ухвали слідчого судді. Відповідно до частини 1 цієї статті уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках, якщо особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, то лише за наступних підстав: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення, 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин, 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України; 4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 КПК.

Стаття 211 КПК визначає строк затримання особи без ухвали, що не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту

затримання. Моментом затримання, відповідно до статті 209 КПК, є такий час, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи приміщенні, визначеному останньою.

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році до КПК неодноразово вносилися зміни, а саме до статті 615 КПК Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 № 2201-ІХ, які розширили повноваження керівника органу прокуратури, у зв'язку з тим, що постановою прокурора могла бути підставою для тримання особи під вартою. Крім того було збільшено строк затримання від сімдесяти двох годин до двохсот шістнадцяти. Також було передбачено розширення суб'єктів, які уповноважені розглядати клопотання щодо обрання запобіжного заходу до затриманої особи: за статтею 211 КПК доставити затриману особу можна лише до суду для розгляду відповідного клопотання, а у статті 615 КПК протягом певного часу з квітня по серпень 2022 р. передбачалося, що затримана особа повинна бути доставлена до слідчого судді, суду або до керівника органу прокуратури, що стосується повідомлення про підозру, яке вручається затриманій особі, то строк було збільшено до 72 годин [4, с. 553]. Окремі з цих змін прямо суперечили положенням ст. 29 Конституції України. Утім, видається сумнівним те, що суттєве збільшення строків попереднього ув'язнення особи без судового рішення може відповідати принципам верховенства права та законності, оскільки б це обумовлювало необхідність внесення відповідних нормативних коректив до приписів Конституції України. Розглядаючи конкретні дії уповноважених осіб, розуміємо, що за таких обставин відбувається суттєве обмеження фундаментального права особи на свободу, яке охороняється Конституцією України, міжнародними договорами та іншими нормативно-правовими актами – при цьому таке обмеження нерідко може бути непропорційним.

Проте запровадження корекцій до КПК Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 № 2462-ІХ було спрямовано, серед іншого, на подолання вказаних вище недосконалостей. Мова йде про звуження повноважень керівника органів прокуратури, а саме, що затримана особа повинна бути доставлена лише до слідчого судді та суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу [4, с. 551]. Крім того, лише наявність або відсутність саме ухвали слідчого судді або суду є підставою для затримання особи з метою її приводу. Також строки, що зазначені у статті 615 КПК, відповідають строкам, зазначеним у статті 211 КПК. А отже не суперечать ані положень ст. 29 Конституції України, ані ст. 12 КПК. Строк повідомлення про підозру затриманій особі було зменшено до

48 годин. Таким чином, ці зміни були максимально наближені до прав осіб, які діяли до 24 лютого 2022 року, що, як видається, надає необхідні в можливості для української системи правосуддя виконувати покладені на неї поточні завдання та долати нові екзистенційні виклики.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389 в ред. від 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4253>.
3. Європейська конвенція про права людини: рагіфікована Законом № 47/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Вилцан А.О. Ковальчук Д.Р., Кундій А.Ю. Окремі аспекти затримання особи в умовах воєнного стан. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. URL: http://lsej.org.ua/4_2023/131.pdf.

Ражик Аліна Русланівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Зарубей Вікторія Володимирівна,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Конституція України визнає життя і здоров'я громадян як одна з найвищих цінностей. Згідно зі статтею 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека охороняються законом. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або принижувальному відношенню чи покаранню» [1]. Ця стаття визначає основні принципи захисту прав людини в Україні, включаючи право на життя і здоров'я. А держава зобов'язана забезпечити ці права і захищати їх від будь-яких порушень.

Криміногенна ситуація в державі зменшилась – завдяки посиленому режиму несення служби працівниками поліції в умовах воєнного стану, під час бойових дій все більше фіксується воєнних злочинів, вчинених країною-агресором таких як: порушення законів та звичаїв війни ст. 438 КК України (76585); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України ст. 110 КК України